

במדבר פרק כה

בפרק זה נלמד על חטא בעל פעור שנכשלו בו רבים מישראל עם הגיעם לערבות מואב. נעמוד על התהליך שהוביל לחטא, על תוצאותיו הקשות, ועל פועלן של הדמויות הבולטות שלקחו בו חלק: זמרי ופינחס.

ללימוד פרק זה יוקדשו 2 שיעורים.

שאלות מכוונות למידה:

1. מה היה בסיס חטאם של ישראל?
2. מה ניתן ללמוד מאזכור שמותיהם של זמרי וכזבי?
3. מה היה שכרו של פינחס - מהי המשמעות של "ברית שלום", ו"ברית הכהונה"?

2..... **מבנה הפרק**

6..... **שכר פנחס**

8..... **הקשר רחב - רשות**

11..... **הקשר אישי - רשות**

מבנה הפרק

(א) וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב: (ב) ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן: (ג) ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל: (ד) ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש וישב חרון אף ה' מישראל: (ה) ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור:

הרקע –
חטא בעל
פעור

(ו) והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד: (ז) וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו: (ח) ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל: (ט) ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלה:

מעשה פנחס

(י) וידבר ה' אל משה לאמר: (יא) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי: (יב) לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום: (יג) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל: (יד) ושם איש ישראל המכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעני: (טו) ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור ראש אמות בית אב במדין הוא:

ברית פנחס

(טז) וידבר ה' אל משה לאמר: (יז) צרור את המדינים והפיתם אותם: (יח) כי צררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחתם המכה ביום המגפה על דבר פעור:

עונשם של
המדיינים

חטא בעל פעור

מזנות לעבודה זרה

א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים וַיַּחַל הָעַם לְזָנוֹת אֶל בָּנוֹת מִזְרָאֵם: ב וַתִּקְרְאוּן לָעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן

וַיֹּאכַל הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֱלֹהֵיהֶן: ג וַיַּעֲמֵד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר

ר"ע ספורנו [א]:

ויחל העם לזנות. תחילת עניינם לא היה לעבוד ע"ז כלל אבל היה לזנות בלבד. אמנם קרה להם כמו שהעידה התורה כשאסרה להתחתן באומות כאמרו "וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו וכו' וזנו בנותיו וכו' והזנו את בניך אחרי אלהיהן" (שמות לד, טו-טז):
ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן. שכך דרכו של יצר הרע לצאת מרעה אל רעה כמו שהעידו רבותינו ז"ל.

דברי הספורנו מבוססים על האזהרה בספר שמות לד:

טו פֶּן תִּכְרַת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְקָרָא לָךְ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ:

טז וְלִקְחֹתָ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְּנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת בְּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן:

תגובת הקב"ה

ד וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רְאֵשֵׁי הָעַם וְהוֹקַע אוֹתָם לְה' נֶגֶד הַשָּׁמַיִם וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן אַף ה' מִיִּשְׂרָאֵל: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרִגוּ אִישׁ אֶנְשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר:

לפי פסוק ד צריך להשיב את "חרון אף ה' בישראל". בהמשך אנו מתבשרים שמדובר במגפה קשה שפגעה בעשרות אלפים:

ט וַיְהִיו הַמָּתִים בַּמִּגָּפָה אַרְבָּעָה וָעֶשְׂרִים אֶלֶף:

במדבר רבה (וילנא) פרשה כ:

ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם

ר' יודן אמר: ראשי העם תלה על שלא מיחו בבני אדם

לפי ר' יודן לראשי העם היה חלק בחטא כיון שהם לא מלאו את תפקידם כמנהיגי העם

רש"י [ד]:

קח את כל ראשי העם - לשפוט את העובדים לפעור:

והוקע אותם - את העובדים:

והוקע - היא תליה.

לפי רש"י ראשי העם אינם נענשים, אלא, הם אלו ששופטים את החוטאים, שנענשים בתליה.

הערה זידקטית: יש לעמוד על ההבדל בהבנת פשטות הכתובים בין המדרש לרש"י, והמגמות השונות ביחס לראשי העם.

מעשה זמרי ותוצאותיו

ו והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד: ז וירא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו: ח ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקד את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל: ט ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף:

פסוק ו מעורר שאלות רבות:

מיהו האיש? מה הוא עושה? מדוע הוא עושה את זה לעיני ישראל ולעיני עדת ישראל? מי בכו ומדוע?

על זהותם של המעורבים במעשה נעמוד רק בסוף הפרק (פסוקים יד-טו). כאן בחרה התורה להביא את המקרה בלי הפירוט. ננסה להבין מתוך התיאור את משמעתו של המעשה:

לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל

וירא פנחס ויקם מתוך העדה

משה ועדת בני ישראל רואים את המתרחש לעיניהם אך אינם מגיבים באופן אקטיבי.

לעומת זאת – פנחס רואה ותגובתו היא היציאה מתוך העדה הבוכה ועשיית מעשה.

רש"י בפירושו מסביר לנו את הסיטואציה שהייתה:

רש"י [ו]:

והנה איש מבני ישראל בא - נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם, אמרו לו אנו נדונין במיתה ואתה יושב וכו', [כדאיתא באלו הן הנשרפין (סנהדרין דף פב א)]

לעיני משה - אמרו לו: משה, זו אסורה או מותרת, אם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך?

והמה בוכים - נתעלמה ממנו הלכה 'כל הבעל ארמית פוגעים בו'. געו כלם בבכיה.

בעל עמד משה כנגד שישים רבוא, שנאמר (שמות לב כ) ויטחן עד אשר דק וגוי וכאן רפו ידיו? אלא כדי שיבא פנחס ויטול את הראוי לו:

מפירוש רש"י אנו יכולים להבין כמה מן השאלות שעלו לעיל:

[1] מדוע משה אינו יכול להגיב למעשה זמרי (מה שיסביר מדוע נדרשה התערבות של פנחס)

[2] לשם מה נתעלמה ממנו ההלכה?

הערה דידיקטית: זוהי הזדמנות להדגים לתלמידים את ההבדל בין שני סוגי השאלות (מדוע עוסק במה שהיה ולשם מה עוסק במה שיהיה)

שכר פנחס

מעשה פנחס

י וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: יֵא פִינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת קְנָאתִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא כָלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: יב לָכֵן אֶמַר הַנְּנִי נִתֵּן לֹא אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם: יג וְהִיָּתָה לֹא וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנָּה עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לְאַלְהֵיו וַיִּכְפֹּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יד וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּכָּה אֲשֶׁר הִכָּה אֶת הַמְדִּינִית זָמְרִי בֶּן סֵלּוּא נָשִׂיא בֵּית אָב לְשִׁמְעוֹנִי: טו וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּכָּה הַמְדִּינִית כְּזָבִי בַת צוּר רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית אָב בְּמִדְיָן הוּא

ברית שלום

מעשהו של פנחס מציל את עם ישראל מחרון אף ה'.

מלבי"ם [יב]:

לכן אמור. מבטיח לו בשכרו שני דברים :

[1]באחד לו- אני נותן לו את בריתי שלום,

[2] והבי' לו -ולזרעו ברית הכהונה,

ופירש רי"א (האברבנאל)- מפני שעמדו נגדו שבט שמעון וגואלי דם זמרי, הבטיח לו שלום,

ומפני שאמרו שכהן שהרג את הנפש נפסל מעבודה הבטיח לו הכהונה.

מלבי"ם מסביר שפינחס זכה לשני סוגי שכר : ברית שלום וברית כהונה.

המושג ברית שלום מתפרש על פי ר"אב"ע: ה' הבטיח להגן על חייו של פינחס מפני נקמתם של בני שבט שמעון, קרוביו של זמרי, וכן פינחס זכה מחדש לברית הכהונה - כיון שטענו נגדו שמאחר והרג אדם הוא לא יכול לשמש בכהונה.

רש"י:

ברית כהונת עולם - שאע"פ שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן, לא נתנה אלא לאהרן ולבניו, שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן, אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח, לא בא לכלל כהונה עד כאן. וכן שנינו בזבחים (בבלי קא ע"ב) 'לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי'.

נשים לב להבדל בין פירושו של רש"י ובין פירוש מלבי"ם להבטחת הכהונה.

לסיום :

העמק דבר מפרש את ברית השלום במובן הנפשי של פנחס (שלא כמו מלבי"ם שעסק בשלומו הפיזי), בדומה לנאמר בעיר הנדחת "ונתן לך רחמים ורחמך והרבדך" (דברים יג, יח). נפשו של פנחס עלולה הייתה להיפגע ממעשהו הקשה ולכן היה זקוק לברית השלום.

העמק דבר (שם):

בשכר שהניח כעסו וחמתו של הקב"ה בירכו במידת השלום, שלא יקפיד ולא ירגיז. ובשביל כי טבע המעשה שעשה פנחס להרוג נפש בידו היה נותן להשאיר בלב רגש עז גם אחר כך, אבל באשר היה לשם שמים משום הכא [כך] באה הברכה שהיא תמיד בנחת ובמידת השלום.

אזכור שמות החוטאים

ראינו כי בתיאור הפרשיה לא נזכרים שמות החוטאים בראש הפרשה (בפסוק ו). מכל-מקום הכתוב מתעכב לפרט את שמותיהם בסוף הפרשה (בפסוקים יד-טו). ונשאלת השאלה מדוע הכתוב מזכיר את שמותיהם?

הערה דידיקטית: המורה יכול לבחור ללמד פירוש המתאים בעיניו, שימו לב שיש להתייחס לאזכור זמרי וכזבי ולא רק אחד מהם:

רמב"ן [יב]:

והזכיר ושם איש ישראל המוכה, ושם האשה המכה - להודיע כי ראוי היה לשכר הגדול הזה, שהרג נשיא בישראל ובת מלך גוים ולא ירא מהם בקנאתו לאלהיו.

רש"י [טו]:

ושם האישה המכה וגו' - להודיעך שנאתם של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות, כדי להחטיא את ישראל:

אור החיים (שם):

עוד נראה כי טעם שלא הזכיר ה' שמו [של זמרי] למעלה לפי שעדיין לא עשה מעשה אלא חשב לעשות, וכל עוד שלא עשה לא תבזהו התורה להזכיר שמו, ואחר שכבר עשה מעשה פרסם ה' שמו כי מצוה לפרסם הרשעים:

הקשר רחב- רשות

נתעלמה הלכה ממשה רבינו : ראו הקשר רחב לבמדבר פרק ט.

אזכור חטא בעל פעור בתנ"ך

האירוע בשטים, בעקבותיו חטאו ישראל בע"ז ופרצה מגפה קשה, הותיר את חותמו לאורך ימי התנ"ך :

1. בנאום הפתיחה לחומש דברים :

דברים פרק ד: א ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלהי אבותיכם נתן לכם: ... ג עיניכם הראות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך: ד ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום:

2. בתוכחת יהושע לשבטים שרצו לבנות מזבח בעבר הירדן :

יהושע פרק כב: טו ויבאו אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד וידברו אתם לאמר: טז כה אמרו כל עדת ה' מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל לשוב היום מאחרי ה' בבנותכם לכם מזבח למרדכם היום בה: יז המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף בעדת ה':

3. בתוכחת הנביא הושע :

הושע פרק ט: י כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים כאהבם:

4. ברשימת חטאי ישראל במזמור קו :

כח ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים: כט ויכעסו במעלליהם ותפרץ בם מגפה: לו ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה: לא ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד עולם:

מטבע הלשון - עושה כמעשה זמרי ומבקש שכר כפנחס

הסיפור בפרקנו יצר מטבע לשון ידועה : עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כפינחס כביטוי לצביעות. הבסיס למטבע הלשון הם דברי חז"ל בתלמוד :

בבלי סוטה כב ע"ב:

אמר לה ינאי מלכא [המלך] לדביתיה [לאשתו]: אל תתיראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין, אלא מן הצבועין שדומין לפרושין, שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס.

הבועל ארמית קנאים פוגעים בו

בפרקנו מדובר על אדם מישראל שבעל אשה נכרית ופינחס בקנאותו לה' הרגו. המשנה מבארת את עונשו הייחודי של אדם שבעל אשה נכרית:

משנת סנהדרין ט, ו:

הגונב את הקסוה [אחד מכלי השרת במקדש] והמקלל בקוסם [המברך את השם בשם עבודה זרה] והבועל ארמית [נכרית] - קנאין פוגעין בו.

בתלמוד הבבלי מסבירים שיש מגבלות לביצוע העונש הזה:

בבלי סנהדרין פב ע"א:

אמר רב חסדא: הבא לימלך - אין מורין לו. איתמר נמי, אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: הבא לימלך - אין מורין לו; ולא עוד, אלא שאם פירש זמרי והרגו פינחס, נהרג עליו; נהפך זמרי והרגו לפינחס, אין נהרג עליו, שהרי רודף הוא.

רש"י (שם):

אמר רב חסדא - קנאי הבא לימלך בבית דין ובשעת מעשה אם יפגע בו - אין מורים לו, שלא נאמרה אלא למקנא מעצמו ואינו נמלך [בבית דין].

ולא עוד - אלא שאם פירש זמרי מן האישה והרגו פנחס אחר כן - נהרג עליו, שלא נאמרה הלכה דא אלא בשעת מעשה.

לפי ההסבר של רש"י לדברי התלמוד לדין הקנאות יש שתי מגבלות: (1) מדובר באדם שמקנא מעצמו ולא בהחלטה של בית דין, אדרבה, לבית דין אסור להורות כן (2) מדובר בשעת מעשה. אם החוטא הפסיק את המעשה אסור לפגוע בו.

הרמב"ם במשנה תורה מוסיף עוד מגבלה:

משנה תורה, הלכות איסורי ביאה, פרק יב, הלכה ז:

כל הבועל כותית, בין דרך חתנות בין דרך זנות, אם בעלה בפרהסיא, והוא שיבעול לעיני עשרה מישראל או יתר, אם פגעו בו קנאין והרגוהו, הרי אלו משובחין וזריזין. ודבר זה הלכה למשה הוא. ראייה לדבר זה, מעשה פינחס בזמרי.

ניתן להסיק שפגיעת הקנאים בבועל נכרית היא עונש מוגבל מאד, מכל-מקום כבר למדנו מנבואת מלאכי שעונשו של בועל נכרית מידי שמים הוא כרת:

מלאכי פרק ב: יא בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר: יב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות:

בין זמרי לפינחס – בין שבט שמעון לשבט לוי

בפרקנו מוצג עימות בין זמרי, נשיא של שבט שמעון לבין פינחס, נכדו של אהרן הכהן משבט לוי. לשמעון ולוי יש צד משותף שבה לידי ביטוי כבר בספר בראשית:

בראשית פרק לד: כה ויהי ביום השלישי בהיותם פאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר: כו ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו: ... ל ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאי שני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכונני ונשמדתי אני וביתי: לא ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו:

שמעון ולוי מגלים מידה של קנאות לכבודה של דינה אחותם ופוגעים באנשי שכם על בעילתה בידי נכרי. יעקב אבינו אינו רואה באותה דרך את פעילותם ובסוף ימיו מוכיחם בחומרה:

בראשית פרק מט: ה שמעון ולוי אחים בלי חמס מכרתיהם: ו בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור: ז ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחקלם ביעקב ואפיצם בישראל

בסיפור העגל מתגלה מחדש קנאותו של לוי:

שמות פרק לב: כו ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי: כז ויאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו: כח ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן העם ביום ההוא כשלושת אלפי איש:

בפרקנו עומדים זה מול זה נציגים משני השבטים – שניהם מיצגים התנהגות חורגת – כאן מתברר שבני לוי השכילו להשתמש בכוח זה לכיוון חיובי ואילו זמרי ורבים משבט שמעון (כפי שיסיק רמב"ן ממנין בני שמעון במפקד הסמוך בפרק כו), השתמשו בכוח החריג לכיוון שלילי. אדרבה, מקנאות לכבודה של בת ישראל (דינה) שנבעלה לנכרי (שכם) הגיעו למקום הפוך לחלוטין.

הקשר אישי- רשות

בין קנאת פנחס, לברית השלום שזכה בה :

כיצד ניתן ללמוד מתוך קנאתו של פנחס אשר היתה לשם שמים מחד

וברכת 'הַנְּי נִתֵּן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם' שזכה בה?

כיצד יודעים כיום מתי יש לנהוג במידת 'הקנאה' ולצעוד בעוז עם האמת ללא פשרות.

ומתי יש לנהוג בבקשת שלום ובהליכה בדרך הפשרה?

האם יש הבדל בין המישור הפרטי לעומת המישור הלאומי?